

HOTĂRÂREA CURȚII (Camera a patra)

23 noiembrie 2023(*)

„Trimitere preliminară – Protecția consumatorilor – Directiva 93/13/CEE – Clauze abuzive în contractele încheiate cu consumatorii – Contract de credit de consum – Articolul 3 alineatul (1) – Dezechilibru semnificativ – Costurile creditului, altele decât dobânzile – Articolul 7 alineatul (1) – Acțiune declaratorie – Interesul de a exercita acțiunea – Articolul 6 alineatul (1) – Constatarea caracterului abuziv al unei clauze – Consecințe”

În cauza C-321/22,

având ca obiect o cerere de decizie preliminară formulată în temeiul articolului 267 TFUE de Sąd Rejonowy dla Warszawy – Śródmieścia w Warszawie (Tribunalul Districtual Varșovia-Centru din Varșovia, Polonia), prin decizia din 22 februarie 2022, primită de Curte la 5 mai 2022, în procedura

ZL,

KU,

KM

împotriva

Provident Polska S. A.,

CURTEA (Camera a patra),

compusă din domnul C. Lycourgos, președinte de cameră, doamna O. Spineanu-Matei (raportoare), domnii J.-C. Bonichot și S. Rodin și doamna L. S. Rossi, judecători,

avocat general: domnul P. Pikamäe,

grefier: doamna M. Siekierzyńska, administratoare,

având în vedere procedura scrisă și în urma ședinței din 30 martie 2023,

luând în considerare observațiile prezentate:

- pentru Provident Polska S. A., de M. Modzelewska de Raad, avocat, A. Salbert și B. Wodzicki, radcowie prawni;
- pentru guvernul polonez, de B. Majczyna, M. Kozak și S. Żyrek, în calitate de agenți;
- pentru Comisia Europeană, de M. Brauhoff și N. Ruiz García, în calitate de agenți,

după ascultarea concluziilor avocatului general în ședința din 22 iunie 2023,

pronunță prezenta

Hotărâre

- 1 Cererea de decizie preliminară privește interpretarea articolului 3 alineatul (1), a articolului 6 alineatul (1) și a articolului 7 alineatul (1) din Directiva 93/13/CEE a Consiliului din 5 aprilie 1993 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii (JO 1993, L 95, p. 29, Ediție specială, 15/vol. 2, p. 273).
- 2 Această cerere a fost formulată în cadrul a trei litigii între ZL, KU și, respectiv, KM, pe de o parte, și Provident Polska S. A., pe de altă parte, în legătură cu validitatea diverselor clauze ce figurează în contractele de credit de consum pe care ZL, KU și KM le-au încheiat cu Provident Polska sau cu o altă societate căreia aceasta i-a succedat în drepturi.

Cadrul juridic

Dreptul Uniunii

- 3 Articolul 3 alineatul (1) din Directiva 93/13 prevede:

„O clauză contractuală care nu s-a negociat individual se consideră ca fiind abuzivă în cazul în care, în contradicție cu cerința de bună-credință, provoacă un dezechilibru semnificativ între drepturile și obligațiile părților care decurg din contract, în detrimentul consumatorului.”

- 4 Articolul 4 din această directivă prevede:

„(1) Fără să aducă atingere articolului 7, caracterul abuziv al unei clauze contractuale se apreciază luând în considerare natura bunurilor sau a serviciilor pentru care s-a încheiat contractul și raportându-se, în momentul încheierii contractului, la toate circumstanțele care însoțesc încheierea contractului și la toate clauzele contractului sau ale unui alt contract de care acesta depinde.

(2) Aprecierea caracterului abuziv al clauzelor nu privește nici definirea obiectului [principal al] contractului, nici caracterul adecvat al prețului sau remunerației, pe de o parte, față de serviciile sau de bunurile furnizate în schimbul acestora, pe de altă parte, în măsura în care aceste clauze sunt exprimate în mod clar și inteligibil.”

- 5 Potrivit articolului 6 alineatul (1) din directiva menționată:

„Statele membre stabilesc că clauzele abuzive utilizate într-un contract încheiat cu un consumator de către un vânzător sau un furnizor [a se citi «profesionist»], în conformitate cu legislația internă, nu creează obligații pentru consumator, iar contractul continuă să angajeze părțile prin aceste clauze [a se citi «potrivit dispozițiilor sale»], în cazul în care poate continua să existe fără clauzele abuzive.”

- 6 Articolul 7 alineatul (1) din aceeași directivă prevede:

„Statele membre se asigură că, în interesul consumatorilor și al concurenților, există mijloace adecvate și eficiente pentru a preveni utilizarea în continuare a clauzelor abuzive în contractele încheiate cu consumatorii de către vânzătorii sau furnizorii [a se citi «profesioniști»].”

- 7 Articolul 8 din Directiva 93/13 prevede:

„Statele membre pot adopta sau menține cele mai stricte dispoziții [a se citi «dispoziții mai stricte»] compatibile cu tratatul în domeniul reglementat de prezenta directivă, pentru a asigura consumatorului un nivel maxim de protecție [a se citi «un nivel de protecție mai ridicat»].”

Dreptul polonez

Codul civil

- 8 Ustawa – Kodeks cywilny (Legea privind Codul civil) din 23 aprilie 1964 (Dz. U. nr. 16, poziția 93), în versiunea în vigoare la data faptelor din litigiile principale (denumită în continuare „Codul civil”), prevede la articolul 58:

„§ 1. Un act juridic contrar legii sau prin care se urmărește eludarea legii este nul și neavenit, cu excepția cazului în care o dispoziție relevantă prevede altfel, în special în cazul în care aceasta prevede că dispozițiile nevalide ale actului juridic sunt înlocuite de dispozițiile relevante ale legii.

§ 2. Un act juridic contrar regulilor conviețuirii sociale este nul.

§ 3. În cazul în care numai o parte a actului juridic este lovită de nulitate, celelalte părți ale actului rămân în vigoare, cu excepția cazului în care reiese din împrejurări că actul nu ar fi fost executat în lipsa dispozițiilor lovite de nulitate.”

9 Articolul 385¹ alineatele 1 și 2 din acest cod prevede:

„§ 1. Clauzele unui contract încheiat cu un consumator care nu au fost negociate în mod individual nu sunt obligatorii pentru consumator atunci când definesc drepturile și obligațiile acestuia într-un mod care contravine bunelor moravuri, cu încălcarea gravă a intereselor sale (clauze contractuale ilicite). Prezenta dispoziție nu se aplică clauzelor care determină prestațiile principale ale părților, inclusiv prețul sau remunerația, atunci când sunt formulate în mod neechivoc.

§ 2. În cazul în care o clauză contractuală nu este obligatorie pentru consumator în aplicarea alineatului 1, părțile rămân obligate prin celelalte dispoziții ale contractului.”

10 Articolul 405 din codul menționat prevede:

„Orice persoană care, fără temei juridic, a obținut un avantaj pecuniar din partea unei alte persoane este obligată să restituie avantajul în natură și, dacă acest lucru nu este posibil, să ramburseze valoarea acestuia.”

11 Articolul 410 din Codul civil are următorul cuprins:

„1. Dispozițiile articolelor precedente se aplică în special în cazul unei prestații nedatorate.

2. O prestație este nedatorată dacă persoana care a executat-o nu avea nicio obligație să o execute sau nu era obligată să o execute în favoarea persoanei pentru care a executat-o ori dacă temeiul prestației a dispărut ori scopul vizat de prestație nu a fost atins ori dacă actul juridic care obliga la executarea prestației era nul și nu a devenit valid după executarea acesteia.”

12 Potrivit articolului 720 alineatul 1 din acest cod:

„În temeiul contractului de împrumut, creditorul se obligă să transfere în proprietatea împrumutatului o anumită sumă de bani sau cantitate de bunuri determinate doar generic, iar împrumutatul se obligă să restituie aceeași sumă de bani sau aceeași cantitate de bunuri de același fel și de aceeași calitate.”

Codul de procedură civilă

13 Ustawa – Kodeks postępowania cywilnego (Legea privind Codul de procedură civilă) din 17 noiembrie 1964 (Dz. U. nr. 43, poziția 296), în versiunea în vigoare la data faptelor din litigiile principale (denumit în continuare „Codul de procedură civilă”), prevede la articolul 189:

„Un reclamant poate solicita unei instanțe să constate existența sau inexistența unui raport juridic sau a unui drept în măsura în care are un interes de a exercita acțiunea.”

14 Potrivit articolului 316 alineatul 1 din acest cod:

„După încheierea ședinței, instanța pronunță hotărârea întemeindu-se pe situația existentă la încheierea ședinței; în special, împrejurarea că o creanță a devenit exigibilă în cursul procesului nu se opune unei hotărâri de obligare la plata acesteia.”

Legea privind creditul de consum

15 Ustawa o kredycie konsumenckim (Legea privind creditul de consum) din 12 mai 2011 (Dz. U. nr. 126, poziția 715), în versiunea aplicabilă la data faptelor din litigiile principale, prevede la articolul 3:

„1. Prin «contract de credit de consum» se înțelege un contract de credit cu o valoare de maximum 255 550 [de zloți polonezi (PLN)] sau echivalentul acestei sume într-o altă monedă decât moneda poloneză, pe care creditorul, în cadrul activității sale, îl acordă sau promite să îl acorde unui consumator.

2. Prin contract de credit de consum se înțelege în special:

1) un contract de împrumut;

[...]"

16 Articolul 30 alineatul 1 din această lege, în versiunea aplicabilă la data faptelor din litigiile principale, prevede:

„Contractul de credit de consum trebuie să precizeze:

[...]

3) durata contractului;

[...]

8) condițiile și termenele de rambursare ale creditului [...]

[...]"

Litigiile principale și întrebările preliminare

17 ZL, KU și KM au încheiat contracte de credit de consum cu Provident Polska sau cu o altă societate căreia i-a succedat în drepturi Provident Polska.

18 Contractul încheiat cu ZL la 11 septembrie 2019 are ca obiect un împrumut de 8 100 PLN (aproximativ 1 810 euro), la o rată anuală a dobânzii de 10 %. Conform acestui contract, suma datorată este, în total, de 15 531,73 PLN (aproximativ 3 473 de euro), ce urmează să facă obiectul a 90 de plăți săptămânale de aproximativ 172 PLN (aproximativ 38 de euro).

19 Suma totală datorată include, pe lângă suma împrumutată de 8 100 PLN (aproximativ 1 810 euro), un cost total al împrumutului în sarcina împrumutatului de 7 431,73 PLN (aproximativ 1 662 de euro). Acest cost total este compus, pe de o parte, din dobânzi în valoare de 1 275,73 PLN (aproximativ 285 de euro) și, pe de altă parte, din costuri, altele decât dobânzile, în valoare de 6 156 PLN (aproximativ 1 377 de euro), și anume un „comision de acordare a împrumutului” de 4 050 PLN (aproximativ 906 euro), „costuri administrative” de 40 PLN (aproximativ 9 euro) și „costuri pentru planul de rambursare flexibil” de 2 066 PLN (aproximativ 462 de euro).

20 Acest „plan de rambursare flexibil”, la care împrumutatul era obligat să subscrie, cuprinde două componente. Pe de o parte, acesta constă în acordarea în favoarea împrumutatului, în anumite condiții, a posibilității de a amâna un număr maxim de patru rate, care sunt reportate la sfârșitul perioadei normale de rambursare, fără majorarea dobânzilor. Pe de altă parte, acesta cuprinde o „garanție a caracterului sustenabil al obligației de rambursare”, prin care creditorul renunță la orice creanță încă datorată în temeiul contractului de împrumut în cazul decesului împrumutatului pe durata acestui contract.

21 În conformitate cu punctul 6.a din contractul de împrumut în cauză, sumele datorate pentru cele 90 de rate săptămânale sunt plătibile exclusiv în numerar unui agent al creditorului, cu ocazia vizitelor acestuia la domiciliul împrumutatului.

22 Contractul încheiat cu KU la 13 octombrie 2020 are ca obiect un împrumut de 6 240 PLN (aproximativ 1 395 de euro), la o rată anuală a dobânzii de 7,2 %. Valoarea este compusă din suma de 6 000 PLN (aproximativ 1 342 de euro) eliberată în numerar și din suma de 240 PLN (aproximativ 53 de euro) despre care acest contract precizează că a fost plătită într-un cont potrivit instrucțiunilor împrumutatului ce figurează în cererea de împrumut. Conform contractului menționat, suma datorată este, în total, de 9 450,71 PLN (aproximativ 2 113 euro), ce urmează să facă obiectul a 60 de plăți săptămânale de aproximativ 157 PLN (aproximativ 35 de euro).

- 23 Suma totală datorată cuprinde, pe lângă suma împrumutată de 6 240 PLN (aproximativ 1 395 de euro), un cost total al împrumutului în sarcina împrumutatului de 3 210,71 PLN (aproximativ 718 euro). Acest cost total este compus, pe de o parte, din dobânzi în valoare de 385,87 PLN (aproximativ 86 de euro) și, pe de altă parte, din costuri, altele decât dobânzile, în valoare de 2 824,84 PLN (aproximativ 632 de euro), și anume un „comision de acordare a împrumutului” de 556,96 PLN (aproximativ 125 de euro), „costuri administrative” de 40 PLN (aproximativ 9 euro) și „costuri pentru planul de rambursare flexibil” de 2 227,88 PLN (aproximativ 498 de euro).
- 24 Contractul amintit prevede că ratele săptămânale sunt plătibile la domiciliul împrumutatului potrivit unor modalități identice cu cele descrise la punctul 21 din prezenta hotărâre.
- 25 Contractul încheiat cu KM la 7 august 2019 are ca obiect un împrumut de 6 000 PLN (aproximativ 1 343 de euro), la o rată anuală a dobânzii de 10 %. Conform acestui contract, suma datorată este, în total, de 12 318,03 PLN (aproximativ 2 757 de euro), ce urmează să facă obiectul a 27 de plăți lunare de aproximativ 456 PLN (aproximativ 102 euro).
- 26 Suma totală datorată cuprinde, pe lângă suma împrumutată de 6 000 PLN (aproximativ 1 343 de euro), un cost total al împrumutului în sarcina împrumutatului de 6 318,03 PLN (aproximativ 1 414 euro). Acest cost total este compus, pe de o parte, din dobânzi în valoare de 793,83 PLN (aproximativ 178 de euro) și, pe de altă parte, din costuri altele decât dobânzile, și anume un „comision de acordare a împrumutului” de 4 143,15 PLN (aproximativ 927 de euro) și „costuri administrative” de 1 381,05 PLN (aproximativ 309 euro).
- 27 ZL, KU și KM, fiecare în ceea ce îl privește, au sesizat Sąd Rejonowy dla Warszawy-Śródmieścia w Warszawie (Tribunalul Districtual Varșovia-Centru din Varșovia, Polonia), care este instanța de trimitere, cu cereri în legătură cu contractele încheiate cu Provident Polska, din 15 aprilie, din 17 mai și, respectiv, din 14 septembrie 2021.
- 28 În ultimul stadiu al înscrisurilor lor în fața instanței de trimitere, fiecare dintre aceștia solicită în esență să se constate că clauzele contractului de împrumut care îl privește referitoare la costurile creditului, altele decât dobânzile, nu îi sunt opozabile având în vedere caracterul lor abuziv, ca urmare a caracterului vădit supraevaluat și nerezonabil al cheltuielilor și al comisioanelor vizate. Aceste cheltuieli și comisioane ar fi disproporționate în raport cu suma împrumutată și ar constitui, în fapt, principala sursă de venituri a creditorului.
- 29 Cererea formulată de KU se referă de asemenea la suma de 240 PLN (aproximativ 53 de euro) menționată în contractul de împrumut care îl privește în sensul că a fost plătită într-un cont conform instrucțiunilor împrumutatului stabilite în cererea de împrumut.
- 30 Provident Polska solicită respingerea acțiunilor formulate de ZL, KU și KM și a introdus împotriva fiecăruia dintre aceștia o cerere reconvențională având ca obiect obligarea lor la plata unor sume corespunzătoare unei părți rămase neplătite din cheltuielile și comisioanele prevăzute de contractul de împrumut care îi privește. Reclamantii din litigiul principal solicită respingerea acestei cereri reconvenționale.
- 31 În primul rând, instanța de trimitere solicită să se stabilească dacă articolul 3 alineatul (1) din Directiva 93/13 trebuie interpretat în sensul că clauzele care stabilesc cheltuieli sau comisioane datorate unui profesionist pot fi declarate abuzive pentru simplul motiv că aceste cheltuieli sau aceste comisioane sunt în mod vădit excesive în raport cu prestația furnizată de profesionistul respectiv.
- 32 În această privință, instanța de trimitere arată că este normal ca o întreprindere de credit să încerce să își acopere costurile de funcționare, precum și riscurile de neplată și să obțină un beneficiu. Cu toate acestea, instanța de trimitere consideră că, în cauzele principale, remunerația pe care creditorul o obține într-un interval de timp relativ scurt depășește un asemenea standard, din moment ce această remunerație corespunde câtorva zeci de puncte procentuale din cuantumul împrumutat sau chiar se apropie de acest cuantum.
- 33 Instanța de trimitere consideră că costurile asociate „planului de rambursare flexibil” și „comisionului de acordare a împrumutului” sunt foarte ridicate și nu corespund unui serviciu real, iar costurile reale acoperite de „costurile administrative” sunt neglijabile. Aceasta arată că acele costuri, precum și „comisionul de acordare a împrumutului” se raportează în definitiv numai la acordarea împrumutului în cauză.
- 34 Examinarea datelor referitoare la cauzele principale, precum și la aproximativ alte zeci de cauze care au făcut obiectul unor decizii recente ale diferitelor camere ale tribunalului din care face parte instanța de trimitere o determină pe aceasta să considere că modelul economic al părâtei din litigiul principal poate consta în acordarea de împrumuturi pentru sume nesemnificative pe perioade scurte, obținând un beneficiu nu numai din dobânzi, ci mai ales din costurile creditului, altele decât dobânzile, care ar reprezenta în general între 70 și 90 % din suma împrumutată.

- 35 În plus, instanța de trimitere observă că o proporție semnificativă din împrumuturile acordate de pârâta din litigiul principal implică aceleași persoane. Instanța consideră, în această privință, că este de notorietate că persoanele care contractează împrumuturi pe termen scurt sunt în general persoane care au dificultăți de gestionare a finanțelor lor și care, în lipsa posibilității de a obține un împrumut de la o bancă, se adresează unor instituții de credit ce acordă împrumuturi în condiții foarte nefavorabile, ale căror costuri sunt atât de ridicate încât persoanele împrumutate nu au adesea altă soluție decât să contracteze un nou împrumut pentru rambursarea celui precedent, intrând astfel într-o „spirală a îndatorării”, pentru sume tot mai mari, sfârșind prin depășirea considerabilă a sumei împrumutate inițial.
- 36 În al doilea rând, instanța de trimitere ridică problema compatibilității cu articolul 7 alineatul (1) din Directiva 93/13 și cu principiul efectivității a articolului 189 și a articolului 316 alineatul 1 din Codul de procedură civilă, așa cum ar fi interpretate de Sąd Najwyższy (Curtea Supremă, Polonia).
- 37 Potrivit acestor dispoziții din Codul de procedură civilă, o acțiune în constatare nu poate fi admisă decât dacă reclamantul demonstrează că are un interes de a exercita o acțiune și că acest interes persistă până la încheierea dezbaterilor. Instanța de trimitere arată că, potrivit jurisprudenței Sąd Najwyższy (Curtea Supremă), un asemenea interes există atunci când clarificarea unei situații juridice este justificată în mod obiectiv de îndoieli și este necesară. Acest interes ar fi exclus în special atunci când o protecție mai completă a unui drept invocat poate fi obținută printr-o altă acțiune în justiție, de exemplu pentru că a existat o încălcare a acestui drept care, ea însăși, dă naștere unui drept la prestații susceptibil de protecție.
- 38 În cazul unui debitor, el ar avea un interes să obțină constatarea întinderii sau chiar a existenței obligației sale atât timp cât creditorul său nu a solicitat executarea acestei obligații. Atunci când a fost solicitată executarea, debitorul trebuie să își asigure apărarea în cadrul procedurii referitoare la această cerere de executare. De asemenea, dacă un debitor a plătit o sumă în executarea unei obligații pe care o consideră îndoielnică, el ar dispune de o acțiune mai extinsă decât o acțiune în constatare, și anume o acțiune în restituirea plății nedatorate.
- 39 Întrebarea pe care și-o ridică instanța de trimitere provine din faptul că, deși un consumator demonstrează inopozabilitatea sau nulitatea unui contract ori a unor părți ale acestuia, acțiunea sa în constatare trebuie respinsă dacă el nu demonstrează interesul de a exercita acțiunea. În plus, lipsa unei definiții legale a noțiunii menționate ar genera divergențe în deciziile pronunțate în această privință și, în consecință, o incertitudine pentru consumatori, ce i-ar putea determina să ezite să introducă o acțiune în constatarea caracterului abuziv al clauzelor unui contract încheiat cu un profesionist, având în vedere riscul ca această acțiune să fie respinsă pentru lipsa interesului de a exercita acțiunea și, prin urmare, să fie nevoiți să suporte cheltuielile de judecată.
- 40 În al treilea și ultimul rând, instanța de trimitere ridică problema dacă principiul proporționalității și principiul securității juridice se opun anulării contractelor încheiate de ZL și de KU ca urmare a nevalidității clauzei potrivit căreia plățile săptămânale nu pot fi efectuate decât în numerar prin intermediul unui agent al Provident Polska cu ocazia vizitelor acestuia la domiciliul împrumutatului. Astfel, această clauză ar fi abuzivă întrucât nu ar prezenta un avantaj pentru împrumutat, ci l-ar împiedica să efectueze rambursările săptămânale prin intermediul obișnuit al plăților bancare și nu s-ar explica decât prin posibilitatea pe care o oferă creditorului de a exercita o presiune emoțională asupra împrumutatului. În consecință, clauza respectivă nu ar fi obligatorie pentru acesta din urmă.
- 41 Instanța de trimitere arată în această privință că eliminarea elementului abuziv al clauzei care stabilește modalitățile de rambursare a împrumutului ar echivala cu revizuirea conținutului acesteia prin afectarea substanței sale, așa încât întreaga clauză nu ar trebui să creeze obligații pentru consumator. Or, în lipsa clauzei menționate, contractele în cauză nu ar mai putea fi executate, întrucât nu ar mai conține nicio dispoziție referitoare la modalitățile de rambursare și nu ar fi posibil să fie interpretate în sensul că permit rambursări prin plată bancară, întrucât părțile au intenționat să excludă această modalitate de rambursare. Pe de altă parte, nu ar fi necesar să se aplice dispozițiile suplative ale dreptului național, căci imposibilitatea de a executa contractele în cauză nu ar expune consumatorii în cauză unor consecințe deosebit de prejudiciabile, întrucât aceștia ar fi obligați numai să ramburseze valoarea împrumutului principal.
- 42 În acest context, Sąd Rejonowy dla Warszawy-Śródmieścia w Warszawie (Tribunalul Districtual Varșovia-Centru din Varșovia) a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:

„1) Articolul 3 alineatul (1) din Directiva 93/13 trebuie interpretat în sensul că permite să fie considerată abuzivă o clauză care acordă unui profesionist un onorariu sau un comision de o valoare anormal de ridicată în raport cu serviciul pe care îl oferă?

2) Articolul 7 alineatul (1) din Directiva 93/13 și principiul efectivității trebuie interpretate în sensul că se opun unor dispoziții de drept național sau unei interpretări judiciare a acestor dispoziții în temeiul cărora interesul consumatorului de a exercita acțiunea reprezintă o cerință necesară pentru admiterea unei acțiuni formulate

de consumator împotriva profesionistului, având ca obiect constatarea nulității sau a inopozabilității unui contract ori a unei părți a acestuia care conține clauze contractuale abuzive?

- 3) Articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13 și principiile efectivității, proporționalității și securității juridice trebuie interpretate în sensul că permit ca un contract de împrumut, a cărui unică clauză [...] care reglementează modalitatea de rambursare a împrumutului a fost declarată abuzivă, să nu poată continua să existe după ce clauza respectivă a fost eliminată din contract și, prin urmare, să fie nul?”

Cu privire la întrebările preliminare

Cu privire la prima întrebare

- 43 Prin intermediul primei întrebări, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă articolul 3 alineatul (1) din Directiva 93/13 trebuie interpretat în sensul că poate să fie considerată abuzivă o clauză privind costurile, altele decât dobânzile, ale unui contract de împrumut încheiat între un profesionist și un consumator, care prevede plata de către acesta din urmă a unor cheltuieli sau a unui comision într-un quantum vădit disproporționat în raport cu serviciul furnizat în contraprestație.
- 44 Trebuie amintit că, potrivit articolului 3 alineatul (1) din Directiva 93/13, o clauză contractuală care nu s-a negociat individual se consideră ca fiind abuzivă în cazul în care, în contradicție cu cerința de bună-credință, provoacă un dezechilibru semnificativ între drepturile și obligațiile părților care decurg din contract, în detrimentul consumatorului.
- 45 Potrivit unei jurisprudențe constante, examinarea existenței unui asemenea dezechilibru semnificativ nu se poate limita la o apreciere economică de natură cantitativă, întemeiată pe o comparație între valoarea totală a operațiunii care a făcut obiectul contractului, pe de o parte, și costurile puse în sarcina consumatorului prin clauza contractuală în discuție, pe de altă parte. Astfel, un dezechilibru semnificativ poate să rezulte din simplul fapt al unei atingeri suficient de grave aduse situației juridice în care este plasat consumatorul, în calitate de parte la contractul în cauză, în temeiul dispozițiilor naționale aplicabile, fie sub forma unei restrângeri a conținutului drepturilor de care, potrivit acestor dispoziții, consumatorul beneficiază în temeiul acestui contract, fie sub forma unei piedici în exercitarea acestora sau a punerii în sarcina sa a unei obligații suplimentare, neprevăzută de normele naționale [Hotărârea din 3 octombrie 2019, Kiss și CIB Bank, C-621/17, EU:C:2019:820, punctul 51, și Hotărârea din 16 martie 2023, CaixaBank (Comision de acordare a împrumutului), C-565/21, EU:C:2023:212, punctul 51].
- 46 Din această jurisprudență rezultă că, atunci când constată că în urma unei aprecieri economice de natură cantitativă nu reiese un dezechilibru semnificativ, instanța națională nu își poate limita examinarea la această apreciere. Într-un astfel de caz, aceasta îi revine sarcina de a examina dacă un asemenea dezechilibru rezultă dintr-un alt element, precum o restrângere a unui drept ce decurge din dreptul național sau o obligație suplimentară care nu a fost prevăzută de dreptul național.
- 47 În schimb, atunci când în urma unei aprecieri economice de natură cantitativă reiese un dezechilibru semnificativ, acesta poate fi constatat fără a fi necesară examinarea altor elemente. În cazul unui contract de credit, o astfel de constatare poate fi făcută în special în situația în care serviciile furnizate în schimbul costurilor, altele decât dobânzile, nu fac parte în mod rezonabil din prestațiile efectuate în cadrul încheierii sau al administrării acestui contract ori dacă sumele puse în sarcina consumatorului cu titlu de costuri de acordare și de administrare a împrumutului sunt vădit disproporționate în raport cu suma împrumutată. Revine instanței de trimitere sarcina de a ține seama în această privință de efectul celorlalte clauze contractuale pentru a stabili dacă clauzele menționate provoacă un dezechilibru semnificativ în detrimentul împrumutatului (a se vedea în acest sens Hotărârea din 3 septembrie 2020, Profi Credit Polska, C-84/19, C-222/19 și C-252/19, EU:C:2020:631, punctul 95).
- 48 În speță, instanța de trimitere exprimă îndoiele cu privire la proporționalitatea raportului dintre suma împrumutată fiecăruia dintre reclamantii din litigiul principal și suma totală a costurilor, altele decât dobânzile, stabilite în sarcina fiecărui reclamant, întrucât această din urmă sumă este vădit disproporționată în raport atât cu prestațiile care sunt în mod normal inerente acordării și administrării unui credit, cât și cu valoarea creditelor acordate. Reiese din jurisprudența amintită la punctul anterior din prezenta hotărâre că o asemenea constatare este de natură să caracterizeze un dezechilibru semnificativ între drepturile și obligațiile părților care decurg din contract, în sensul articolului 3 alineatul (1) din Directiva 93/13.
- 49 În aceste condiții, revine instanței de trimitere sarcina de a verifica în prealabil dacă examinarea caracterului eventual abuziv al clauzelor contractuale în discuție, referitoare la costurile creditului, altele decât dobânzile, nu este exclusă în temeiul articolului 4 alineatul (2) din Directiva 93/13.

- 50 Astfel, potrivit acestei dispoziții și sub rezerva articolului 8 din această directivă, aprecierea caracterului abuziv al clauzelor contractuale nu privește nici definirea obiectului principal al contractului, nici caracterul adecvat al prețului sau al remunerației, pe de o parte, față de serviciile sau de bunurile furnizate în schimbul acestora, pe de altă parte, în măsura în care aceste clauze sunt exprimate în mod clar și inteligibil.
- 51 În această privință, trebuie amintit că un comision care acoperă remunerația serviciilor legate de analiza, acordarea sau procesarea unui împrumut sau a unui credit ori a altor servicii similare inerente activității creditorului, determinat de acordarea acestui împrumut sau a acestui credit, nu poate fi considerat ca încadrându-se în angajamentele principale care rezultă dintr-un contract de credit [a se vedea în acest sens Hotărârea din 16 martie 2023, Caixabank (Comision de acordare a împrumutului), C-565/21, EU:C:2023:212, punctele 22 și 23].
- 52 În schimb, clauzele referitoare la contraprestația datorată de consumator creditorului sau care au un efect asupra prețului efectiv ce trebuie plătit acestuia din urmă de către consumator intră, în principiu, în această a doua categorie de clauze vizată la articolul 4 alineatul (2) din Directiva 93/13 în ceea ce privește aspectul dacă valoarea contraprestației sau a prețului prevăzut în contract este adecvată față de serviciul furnizat în contraprestație de creditor (a se vedea în acest sens Hotărârea din 3 octombrie 2019, Kiss și CIB Bank, C-621/17, EU:C:2019:820, punctul 35, precum și jurisprudența citată).
- 53 Guvernul polonez susține totuși că articolul 385¹ alineatul 1 din Codul civil, care ar constitui transpunerea în dreptul polonez a articolului 4 alineatul (2) din Directiva 93/13, permite analizarea raportului dintre preț și serviciu atunci când este vorba despre clauze care nu au legătură cu prestațiile principale ale părților, stabilind astfel o protecție mai extinsă a consumatorului. Or, în măsura în care o asemenea dispoziție națională conferă efectiv un domeniu de aplicare mai strict excepției prevăzute la articolul 4 alineatul (2) amintit, permițând un control mai extins al caracterului eventual abuziv al clauzelor contractuale care intră în domeniul de aplicare al acestei directive, aspect a cărui verificare revine instanței de trimitere, aceasta participă la obiectivul de protecție a consumatorilor urmărit de directiva menționată și ține de posibilitatea conferită statelor membre prin articolul 8 de a adopta sau de a menține dispoziții mai stricte care urmăresc să asigure consumatorului un nivel mai ridicat de protecție (a se vedea în acest sens Hotărârea din 3 septembrie 2020, Profi Credit Polska, C-84/19, C-222/19 și C-252/19, EU:C:2020:631, punctele 83-85).
- 54 Pe de altă parte, chiar dacă în fața instanței naționale este invocat caracterul abuziv al unei asemenea clauze ca urmare a lipsei unei prestații efective a creditorului care să poată constitui contraprestația unui comision pe care îl prevede, problema astfel ridicată nu privește caracterul adecvat al cuantumului acestui comision față de o oarecare prestație și, prin urmare, nu intră în domeniul de aplicare al articolului 4 alineatul (2) din Directiva 93/13 (a se vedea în acest sens Hotărârea din 26 februarie 2015, Matei, C-143/13, EU:C:2015:127, punctul 70 și jurisprudența citată).
- 55 În plus, revine instanței naționale sarcina de a verifica dacă consumatorul a fost informat cu privire la motivele care justifică plata comisionului respectiv (a se vedea în acest sens Hotărârea din 3 octombrie 2019, Kiss și CIB Bank, C-621/17, EU:C:2019:820, punctul 41).
- 56 În sfârșit, este necesar să se arate că, în orice caz, excluderea prevăzută la articolul 4 alineatul (2) din Directiva 93/13 nu aduce atingere respectării cerinței de transparență pe care o impune această dispoziție, care are același domeniu de aplicare ca cerința prevăzută la articolul 5 din această directivă și trebuie să fie înțeleasă ca impunând nu numai ca clauza în discuție să fie inteligibilă pentru consumator pe plan gramatical, ci și ca acest consumator să fie de asemenea în măsură să evalueze, pe baza unor criterii precise și inteligibile, consecințele economice care decurg pentru el din aceasta (a se vedea în acest sens Hotărârea din 3 octombrie 2019, Kiss și CIB Bank, C-621/17, EU:C:2019:820, punctele 36 și 37, precum și jurisprudența citată).
- 57 În această privință, trebuie amintit că, fără ca creditorul să fie obligat să detalieze în contract natura tuturor serviciilor furnizate în schimbul costurilor sau comisioanelor prevăzute de anumite clauze contractuale, este necesar, pe de o parte, ca natura serviciilor furnizate efectiv să poată fi în mod rezonabil înțeleasă sau dedusă din contractul avut în vedere în ansamblul său și, pe de altă parte, ca consumatorul să fie în măsură să verifice dacă nu există o suprapunere între diferitele costuri sau între serviciile puse în sarcina sa. Această examinare trebuie efectuată în lumina tuturor elementelor de fapt pertinente, printre care figurează nu numai clauzele cuprinse în contractul în cauză, ci și publicitatea și informațiile furnizate de creditor în cadrul negocierii contractului (a se vedea în acest sens Hotărârea din 3 octombrie 2019, Kiss și CIB Bank, C-621/17, EU:C:2019:820, punctele 44 și 45).
- 58 Rezultă că, în cazul în care instanța de trimitere va constata că clauzele respective nu sunt redactate în mod clar și inteligibil, acestea ar trebui, în orice caz, să facă obiectul unei aprecieri a eventualului lor caracter abuziv, chiar dacă această instanță ar considera totodată că aceste clauze fac parte din obiectul principal al contractului sau că sunt efectiv contestate pe baza caracterului adecvat al prețului sau al remunerației în raport cu serviciile furnizate în contraprestație (a se vedea în acest sens Hotărârea din 26 februarie 2015, Matei, C-143/13, EU:C:2015:127, punctul 72 și jurisprudența citată).

59 Având în vedere ansamblul considerațiilor care precedă, este necesar să se răspundă la prima întrebare că articolul 3 alineatul (1) din Directiva 93/13 trebuie interpretat în sensul că, în măsura în care examinarea caracterului eventual abuziv al unei clauze privind costurile, altele decât dobânzile, ale unui contract de împrumut încheiat între un profesionist și un consumator nu este exclusă în temeiul articolului 4 alineatul (2) din această directivă coroborat cu articolul 8 din aceasta, caracterul abuziv al unei asemenea clauze poate fi constatat în considerarea faptului că această clauză prevede plata de către consumator a unor cheltuieli sau a unui comision într-un quantum vădit disproporționat în raport cu serviciul furnizat în contraprestație.

Cu privire la a doua întrebare

60 Prin intermediul celei de a doua întrebări, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă articolul 7 alineatul (1) din Directiva 93/13, citit în lumina principiului efectivității, trebuie interpretat în sensul că se opune unei reglementări naționale, astfel cum este interpretată în jurisprudență, care impune, pentru a se putea admite acțiunea în justiție a unui consumator având ca obiect constatarea inopozabilității unei clauze abuzive cuprinse într-un contract încheiat cu un profesionist, dovedirea unui interes de a exercita acțiunea, din moment ce se consideră că un asemenea interes lipsește atunci când acest consumator dispune de o altă cale de atac care îi protejează mai bine drepturile, în special o acțiune în restituirea plății nedatorate, sau atunci când poate invoca această inopozabilitate în cadrul apărării sale împotriva unei acțiuni reconvenționale de executare intentate împotriva sa de acest profesionist în temeiul clauzei respective.

61 Cu titlu introductiv, trebuie amintit că, în lipsa unei reglementări specifice a Uniunii în materie, modalitățile de punere în aplicare a protecției consumatorilor, prevăzută de Directiva 93/13, țin de ordinea juridică internă a statelor membre, în temeiul principiului autonomiei lor procedurale. Totuși, aceste modalități nu trebuie să fie mai puțin favorabile decât cele aplicabile unor situații similare de natură internă (principiul echivalenței) și nici să fie reglementate așa încât să facă practic imposibilă sau excesiv de dificilă exercitarea drepturilor conferite de ordinea juridică a Uniunii (principiul efectivității) (Hotărârea din 13 iulie 2023, CAJASUR Banco, C-35/22, EU:C:2023:569, punctul 23 și jurisprudența citată).

62 Prin urmare, sub rezerva respectării acestor două principii, problema interesului unui consumator de a exercita acțiunea în cadrul unei acțiuni prin care se urmărește constatarea inopozabilității clauzelor abuzive, precum și problema suportării cheltuielilor de judecată ale unei asemenea acțiuni țin de autonomia procedurală a statelor membre.

63 În ceea ce privește în special principiul efectivității, care este singurul dintre principiile menționate vizat în prezenta întrebare, trebuie arătat că fiecare caz în care se ridică problema dacă o prevedere procedurală internă face imposibilă sau excesiv de dificilă aplicarea dreptului Uniunii este necesar să fie analizat ținând cont de locul pe care respectiva prevedere îl ocupă în cadrul procedurii în ansamblul său, precum și de modul în care se derulează și de particularitățile acesteia din urmă în fața diverselor autorități naționale. Din această perspectivă, trebuie să se țină seama, dacă este cazul, de principiile care stau la baza sistemului jurisdicțional național, precum protecția dreptului la apărare, principiul securității juridice și buna desfășurare a procedurii (Hotărârea din 13 iulie 2023, CAJASUR Banco, C-35/22, EU:C:2023:569, punctul 25 și jurisprudența citată).

64 Pe de altă parte, date fiind caracterul și importanța interesului public pe care îl constituie protecția consumatorilor, care se găsesc într-o situație de inferioritate în raport cu profesioniștii, Directiva 93/13 impune statelor membre, astfel cum reiese din articolul 7 alineatul (1) din această directivă coroborat cu al douăzeci și patrulea considerent al acesteia, să prevadă mijloace adecvate și eficiente pentru a preveni utilizarea în continuare a clauzelor abuzive în contractele încheiate cu consumatorii de către profesioniști (Hotărârea din 13 iulie 2023, CAJASUR Banco, C-35/22, EU:C:2023:569, punctul 22 și jurisprudența citată).

65 Astfel, directiva menționată conferă unui consumator dreptul de a se adresa unei instanțe pentru a se constata caracterul abuziv al unei clauze dintr-un contract pe care un profesionist l-a încheiat cu el și pentru a se înlătura aplicarea acesteia (Hotărârea din 16 iulie 2020, Caixabank și Banco Bilbao Vizcaya Argentaria, C-224/19 și C-259/19, EU:C:2020:578, punctul 98, precum și jurisprudența citată).

66 În plus, obligația statelor membre de a prevedea modalități procedurale care permit asigurarea respectării drepturilor de care justițiabilii beneficiază în temeiul Directivei 93/13 împotriva utilizării unor clauze abuzive implică cerința unei protecții jurisdicționale efective, consacrată și la articolul 47 din cartă. Această protecție trebuie să existe în special în ceea ce privește definirea modalităților procedurale referitoare la acțiunile întemeiate pe dreptul Uniunii. Cu toate acestea, protecția consumatorului nu este absolută. Astfel, faptul că o procedură specială impune anumite cerințe procedurale pe care consumatorul trebuie să le respecte pentru a-și putea valorifica drepturile nu înseamnă totuși că acesta nu beneficiază de o protecție jurisdicțională efectivă (a se vedea în acest sens Hotărârea din 31 mai 2018, Sziber, C-483/16, EU:C:2018:367, punctele 49 și 50, precum și jurisprudența citată).

- 67 În această privință, este necesar să se arate că existența unui interes de a exercita acțiunea constituie condiția esențială și primordială a oricărei acțiuni în justiție (Hotărârea din 23 noiembrie 2017, Bionorica și Diapharm/Comisia, C-596/15 P și C-597/15 P, EU:C:2017:886, punctul 83). Evitând în special ca instanțele să fie aglomerate cu acțiuni care ar urmări, în fapt, să se obțină consultații juridice, cerința unui interes de a exercita acțiunea urmărește un interes general de bună administrare a justiției și este susceptibilă să prevaleze asupra intereselor particulare (a se vedea prin analogie Hotărârea din 31 mai 2018, Sziber, C-483/16, EU:C:2018:367, punctul 51 și jurisprudența citată).
- 68 În consecință, astfel cum a arătat în esență domnul avocat general la punctele 30-32 din concluzii, este necesar să se considere că o asemenea cerință este, în principiu, legitimă.
- 69 Numai în cazul în care normele de procedură ar fi atât de complexe și ar include condiții atât de împovărătoare în această privință încât ar depăși ceea ce este necesar pentru atingerea obiectivului lor, aceste norme ar afecta în mod disproporționat dreptul la protecție jurisdicțională efectivă al consumatorului (a se vedea în acest sens Hotărârea din 31 mai 2018, Sziber, C-483/16, EU:C:2018:367, punctul 52) și, pe cale de consecință, ar fi contrare principiului efectivității, întrucât ar face excesiv de dificilă exercitarea drepturilor conferite consumatorilor de Directiva 93/13.
- 70 În speță, din elementele de care dispune Curtea reiese că consumatorii, care sunt reclamantii din litigiile principale, executaseră deja în parte obligațiile prevăzute în clauzele în discuție atunci când au introdus acțiuni în constatarea caracterului lor abuziv. În acest context, instanța de trimitere pare să indice că, având în vedere dispozițiile relevante ale dreptului național, așa cum au fost interpretate în jurisprudența națională, acțiunile în constatare cu care a fost astfel sesizată ar trebui respinse din cauza lipsei interesului de a exercita acțiunea, iar consumatorii obligați la plata cheltuielilor de judecată aferente acestor acțiuni, pentru două motive.
- 71 În primul rând, atunci când o persoană a executat deja, în acest caz parțial, o obligație contractuală, lipsa interesului de a exercita acțiunea în constatarea inexistenței acestei obligații ar decurge din faptul că această persoană dispune de o acțiune care îi protejează mai bine drepturile, și anume o acțiune în restituirea plății nedatorate, în cadrul căreia ar putea obține obligarea cocontractantului său la restituirea sumelor plătite în executarea obligației în litigiu.
- 72 În al doilea rând, atunci când o persoană contestă existența unei obligații pe care nu a executat-o încă, nici măcar în parte, ea și-ar pierde interesul de a exercita acțiunea în constatare atunci când cocontractantul său introduce o acțiune prin care urmărește să obțină executarea acestei obligații, în speță o acțiune reconvențională, din cauza posibilității de a invoca inexistența obligației în cauză în contextul apărării sale în cadrul acțiunii acestui cocontractant.
- 73 Guvernul polonez contestă totuși că jurisprudența Sąd Najwyższy (Curtea Supremă) referitoare la aplicarea articolului 189 și a articolului 316 alineatul 1 din Codul de procedură civilă include implicațiile descrise de instanța de trimitere. Cu toate acestea, trebuie amintit că, în cadrul unei trimeri preliminare, nu este de competența Curții să se pronunțe cu privire la interpretarea dispozițiilor naționale și să hotărască dacă interpretarea sau aplicarea dată acestora de instanța națională este corectă, o astfel de interpretare fiind de competența exclusivă a acesteia din urmă (a se vedea în acest sens Hotărârea din 25 noiembrie 2020, Sociálna poisťovňa, C-799/19, EU:C:2020:960, punctele 44 și 45, precum și jurisprudența citată). Prin urmare, pe baza indicațiilor furnizate de instanța de trimitere sunt formulate următoarele considerații.
- 74 În prima situație, menționată la punctul 71 din prezenta hotărâre, astfel cum a arătat domnul avocat general la punctul 41 din concluzii, respingerea acțiunii consumatorului în constatarea caracterului abuziv al clauzelor contractuale pentru lipsa unui interes adecvat de a exercita acțiunea, dar nu și a oricărui interes de a exercita acțiunea și obligarea acestuia la plata cheltuielilor de judecată și trimiterea la o mai bună soluționare ar echivala cu introducerea în procedurile prin care se urmărește acordarea în favoarea consumatorilor a protecției urmărite de Directiva 93/13 a unei surse de complexitate, de dificultate, de cheltuieli și de insecuritate juridică inutile, susceptibilă să îi descurajeze să își valorifice drepturile pe care le au în temeiul acestei directive, cu încălcarea principiului efectivității.
- 75 În plus, astfel cum se subliniază la același punct din concluziile domnului avocat general, într-un context precum cel din cauzele principale, respingerea acțiunii în constatare formulate de consumator și obligarea acestuia să introducă o acțiune care îi protejează mai bine drepturile, deși instanța de trimitere va fi în orice caz obligată să examineze problematica juridică vizată de această acțiune în constatare în cadrul acțiunii reconvenționale formulate de profesionist, ar fi contrară interesului general de bună administrare a justiției, în special cerinței de economie procedurală.
- 76 În sfârșit, în măsura în care este necesar să se considere că a doua întrebare privește și a doua situație, menționată la punctul 72 din prezenta hotărâre, în care consumatorul, după ce a introdus o acțiune în constatarea caracterului abuziv al unei clauze contractuale, și-ar pierde interesul de a exercita acțiunea în cursul procedurii ca urmare a introducerii de către profesionist a unei acțiuni reconvenționale ce urmărește să obțină executarea obligațiilor prevăzute în această clauză, respingerea acțiunii consumatorului și obligarea lui la plata cheltuielilor de judecată ale acesteia, independent de eventuala constatare a caracterului abuziv al clauzei abuzive amintite, ar însemna să i se impună un risc financiar cu atât mai nejustificat cu cât realizarea acestui risc ar depinde exclusiv de o inițiativă

procedurală a profesionistului. Or, a face să depindă repartizarea cheltuielilor de judecată aferente acțiunii consumatorului de o asemenea inițiativă a profesionistului ar fi de natură să descurajeze consumatorul să își exercite dreptul de a se adresa unei instanțe pentru a se constata caracterul abuziv al unei clauze contractuale și pentru a se înlătura aplicarea acesteia, cu ignorarea principiului efectivității (a se vedea în acest sens Hotărârea din 16 iulie 2020, CaixaBank și Banco Bilbao Vizcaya Argentaria, C-224/19 și C-259/19, EU:C:2020:578, punctul 98, precum și jurisprudența citată).

77 Având în vedere ansamblul considerațiilor care precedă, este necesar să se răspundă la a doua întrebare că articolul 7 alineatul (1) din Directiva 93/13, citit în lumina principiului efectivității, trebuie interpretat în sensul că se opune unei reglementări naționale, astfel cum este interpretată în jurisprudență, ce impune, pentru a se putea admite acțiunea în justiție a unui consumator având ca obiect constatarea inopozabilității unei clauze abuzive cuprinse într-un contract încheiat cu un profesionist, dovedirea unui interes de a exercita acțiunea, din moment ce se consideră că un asemenea interes lipsește atunci când acest consumator dispune de o acțiune în restituirea plății nedatorate sau atunci când poate invoca această inopozabilitate în cadrul apărării sale împotriva unei acțiuni reconvenționale de executare intentate împotriva sa de acest profesionist în temeiul clauzei respective.

Cu privire la a treia întrebare

78 Prin intermediul celei de a treia întrebări, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13, citit în lumina principiilor efectivității, proporționalității și securității juridice, trebuie interpretat în sensul că se opune ca un contract de împrumut încheiat între un profesionist și un consumator să fie declarat nul în ipoteza în care se constată că doar clauza acestui contract care stabilește modalitățile concrete de plată a sumelor datorate în rate periodice este abuzivă și că acest contract nu poate continua să existe fără clauza respectivă.

79 Instanța de trimitere arată în această privință că unica clauză care stabilește toate modalitățile, precum și scadențele de rambursare a împrumuturilor în cauză cuprinde o prevedere potrivit căreia consumatorul nu poate efectua plățile săptămânale decât în numerar prin intermediul unui agent al Provident Polska cu ocazia vizitelor acestuia la domiciliul consumatorului. Instanța de trimitere apreciază că o asemenea prevedere este abuzivă, pentru motivul, în esență, că nu răspunde niciunui alt obiectiv decât acela de a pune creditorul în poziția de a exercita o presiune nelegală asupra împrumutatului. În consecință, ar trebui invalidată această prevedere și, pe cale de consecință, întreaga clauză din care face parte, întrucât o intervenție limitată la eliminarea prevederii menționate ar echivala cu revizuirea conținutului acestei clauze prin modificarea substanței sale. Or, în lipsa altor clauze care să permită stabilirea modalităților de rambursare a acestor împrumuturi, ar fi imposibil să se execute contractele în cauză.

80 În ceea ce privește consecințele care trebuie deduse din constatarea caracterului abuziv al unei clauze dintr-un contract încheiat între un consumator și un profesionist, articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13 prevede că statele membre stabilesc că clauzele abuzive utilizate într-un contract încheiat cu un consumator de către un profesionist, în conformitate cu legislația internă, nu creează obligații pentru consumator, iar contractul continuă să angajeze părțile potrivit dispozițiilor sale, în cazul în care poate continua să existe fără clauzele abuzive.

81 Conform jurisprudenței constante a Curții, această dispoziție, în special a doua teză a acesteia, are ca obiectiv nu să determine nulitatea tuturor contractelor care conțin clauze abuzive, ci să înlocuiască echilibrul formal pe care îl instituie contractul între drepturile și obligațiile cocontractanților cu un echilibru real, de natură să restabilească egalitatea între aceștia din urmă, cu precizarea că acest contract trebuie, în principiu, să continue să existe fără nicio altă modificare decât cea rezultată din eliminarea clauzelor abuzive. În cazul în care este îndeplinită această din urmă condiție, contractul respectiv poate fi menținut în măsura în care, în conformitate cu normele dreptului intern, o asemenea menținere a contractului este posibilă din punct de vedere juridic, aspect care trebuie verificat potrivit unei abordări obiective (a se vedea în acest sens Hotărârea din 3 octombrie 2019, Dziubak, C-260/18, EU:C:2019:819, punctul 39 și jurisprudența citată).

82 Această abordare obiectivă implică printre altele că situația uneia dintre părțile la contract nu poate fi considerată criteriul determinant care determină soarta viitoare a unui contract care conține una sau mai multe clauze abuzive, astfel încât aprecierea de către instanța națională a posibilității ca un asemenea contract să subziste fără aceste clauze nu se poate întemeia numai pe caracterul eventual avantajos pentru consumator al anulării acestui contract în totalitate (a se vedea în acest sens Hotărârea din 29 aprilie 2021, Bank BPH, C-19/20, EU:C:2021:341, punctele 56 și 57, precum și jurisprudența citată).

83 Articolul 6 alineatul (1) a doua teză din Directiva 93/13 nu prevede, așadar, el însuși criteriile care reglementează posibilitatea ca un contract să continue să existe fără clauzele abuzive, ci lasă statelor membre sarcina de a defini, în dreptul lor național, condițiile în care are loc constatarea caracterului abuziv al unei clauze conținute într-un contract și în care se materializează efectele juridice concrete ale acestei constatări. În orice caz, o asemenea constatare trebuie să permită restabilirea în drept și în fapt a situației în care s-ar găsi consumatorul în lipsa acestei clauze abuzive (a se

vedea în acest sens Hotărârea din 21 decembrie 2016, Gutiérrez Naranjo și alții, C-154/15, C-307/15 și C-308/15, EU:C:2016:980, punctul 66).

- 84 În consecință, dacă o instanță națională apreciază că, în temeiul dispozițiilor relevante ale dreptului său intern, nu este posibilă menținerea unui contract fără clauzele abuzive pe care le conține, articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13 nu se opune în principiu invalidării acestuia (Hotărârea din 3 octombrie 2019, Dziubak, C-260/18, EU:C:2019:819, punctul 43).
- 85 Cu toate acestea, obiectivul restabilirii în drept și în fapt a situației în care s-ar afla consumatorul în lipsa clauzei abuzive trebuie urmărit cu respectarea principiului proporționalității, care constituie un principiu general de drept al Uniunii, ce impune ca reglementarea națională care pune în aplicare acest drept să nu depășească ceea ce este necesar pentru atingerea obiectivului urmărit [a se vedea în acest sens Hotărârea din 15 iunie 2023, Bank M. (Consecințele anulării contractului), C-520/21, EU:C:2023:478, punctul 73 și jurisprudența citată].
- 86 În consecință, cu excepția cazului în care stabilirea, potrivit unei abordări obiective, a consecințelor care trebuie deduse, în conformitate cu dreptul național, din constatarea caracterului abuziv al unei clauze în ceea ce privește menținerea sau nu a contractului din care face parte nu lasă nicio marjă de apreciere și nici de interpretare instanței naționale, aceasta nu poate concluziona în sensul invalidării contractului respectiv dacă situația de drept și de fapt în care s-ar fi aflat consumatorul în lipsa acestei clauze abuzive poate fi restabilă lăsând totodată să subziste contractul menționat.
- 87 În această privință, trebuie amintit că instanța națională poate înlocui o clauză abuzivă cu o dispoziție de drept național cu caracter supletiv sau cu o dispoziție aplicabilă în cazul unui acord între părțile la contractul în cauză, cu condiția ca această înlocuire să fie conformă cu obiectivul articolului 6 alineatul (1) din Directiva 93/13 și să permită restabilirea unui echilibru real între drepturile și obligațiile cocontractanților. Totuși, această posibilitate excepțională se limitează la ipotezele în care invalidarea clauzei abuzive ar obliga instanța să anuleze contractul în totalitate, ceea ce ar avea ca efect expunerea consumatorului la consecințe deosebit de prejudiciabile, astfel încât acesta ar fi penalizat [a se vedea în acest sens Hotărârea din 21 ianuarie 2015, Unicaja Banco și Caixabank, C-482/13, C-484/13, C-485/13 și C-487/13, EU:C:2015:21, punctul 33, precum și jurisprudența citată, și Hotărârea din 12 ianuarie 2023, D.V. (Onorarii de avocat – Principiul tarifului orar), C-395/21, EU:C:2023:14, punctul 60].
- 88 În speță, o asemenea eventualitate este înlăturată de instanța de trimitere, din moment ce invalidarea contractelor în cauză nu ar fi prejudiciabilă pentru consumatorii care au subscris la acestea.
- 89 Trebuie amintit de asemenea că dispozițiile Directivei 93/13 se opun ca o clauză considerată abuzivă să fie menținută în parte, prin eliminarea elementelor care o fac abuzivă, atunci când o astfel de eliminare ar echivala cu modificarea conținutului acestei clauze, afectându-i substanța (Hotărârea din 29 aprilie 2021, Bank BPH, C-19/20, EU:C:2021:341, punctul 70 și jurisprudența citată).
- 90 Această situație nu se regăsește însă atunci când elementul abuziv al unei clauze constă într-o obligație contractuală distinctă de celelalte prevederi, care poate face obiectul unei examinări individualizate a caracterului său abuziv (a se vedea în acest sens Hotărârea din 29 aprilie 2021, Bank BPH, C-19/20, EU:C:2021:341, punctul 71), prevederea care menționează o asemenea obligație putând fi considerată separabilă de celelalte prevederi ale clauzei în discuție.
- 91 Astfel, Directiva 93/13 nu impune ca instanța națională să înlăture, pe lângă clauza declarată abuzivă, pe cele care nu au fost calificate ca atare, întrucât obiectivul urmărit de legiuitor în cadrul acestei directive constă în protejarea consumatorului și în restabilirea echilibrului dintre părți prin înlăturarea aplicării clauzelor considerate abuzive, menținând totodată, în principiu, validitatea celorlalte clauze ale contractului în discuție (Hotărârea din 29 aprilie 2021, Bank BPH, C-19/20, EU:C:2021:341, punctul 72 și jurisprudența citată). Această concluzie este valabilă și pentru diversele prevederi ale aceleiași clauze, în măsura în care eliminarea unei clauze abuzive nu aduce atingere substanței înseși a acestei clauze.
- 92 În speță, din decizia de trimitere reiese că singura clauză care stabilește toate condițiile referitoare la rambursarea împrumuturilor în cauză, precum sumele care trebuie plătite și diversele rate, cuprinde de asemenea o prevedere referitoare la modalitățile concrete potrivit cărora aceste plăți trebuie efectuate, și anume la domiciliul împrumutatului și personal unui agent al creditorului.
- 93 Sub rezerva aprecierii pe care va trebui să o efectueze instanța de trimitere având în vedere ansamblul împrejurărilor referitoare la contractele în cauză și la dispozițiile relevante ale dreptului național, rezultă că o prevedere care stabilește astfel de modalități concrete de executare a obligației de plată a consumatorului constituie o obligație contractuală distinctă de celelalte prevederi ale unei clauze unice precum cea descrisă la punctul anterior din prezenta hotărâre și are un caracter accesoriu în raport cu elementele contractului care definesc substanța acestei clauze, precum cele referitoare la stabilirea sumelor care trebuie plătite și a scadenței la care trebuie să intervină aceste plăți. Pe de altă parte, eliminarea acestei prevederi nu este de natură să afecteze însăși substanța clauzei în

discuție, din moment ce consumatorul rămâne obligat să își execute obligația de rambursare în conformitate cu celelalte condiții pe care le prevede această clauză prin alegerea oricărui mod de plată dintre cele eligibile în temeiul dreptului național.

- 94 În sfârșit, trebuie să se adauge, pe de o parte, că o constatare pe cale jurisdicțională a caracterului abuziv al unei clauze sau, dacă este cazul, a unui element al unei clauze dintr-un contract reglementat de Directiva 93/13 trebuie în principiu să aibă drept consecință restabilirea în drept și în fapt a situației în care s-ar afla consumatorul în lipsa acestei clauze sau a acestui element [a se vedea în acest sens Hotărârea din 15 iunie 2023, Bank M. (Consecințele anulării contractului), C-520/21, EU:C:2023:478, punctul 57 și jurisprudența citată]. Respectarea principiului efectivității depinde, așadar, în principiu, de adoptarea unor măsuri care să permită restabilirea acestei situații.
- 95 Pe de altă parte, măsurile care constituie punerea în aplicare concretă a interdicției clauzelor abuzive nu pot fi considerate contrare principiului securității juridice [a se vedea în acest sens Hotărârea din 15 iunie 2023, Bank M. (Consecințele anulării contractului), C-520/21, EU:C:2023:478, punctul 72]. Astfel, sub rezerva în special a aplicării anumitor norme de procedură interne, în special a celei care conferă autoritate de lucru judecat unei hotărâri judecătorești, acest principiu nu poate aduce atingere substanței dreptului pe care articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13 îl conferă consumatorilor ca o clauză considerată abuzivă să nu creeze obligații pentru aceștia (a se vedea în acest sens Hotărârea din 21 decembrie 2016, Gutiérrez Naranjo și alții, C-154/15, C-307/15 și C-308/15, EU:C:2016:980, punctul 67, 68 și 71).
- 96 Având în vedere ansamblul considerațiilor care precedă, este necesar să se răspundă la a treia întrebare că articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13, citit în lumina principiilor efectivității, proporționalității și securității juridice, trebuie interpretat în sensul că nu se opune ca un contract de împrumut încheiat între un profesionist și un consumator să fie declarat nul în ipoteza în care se constată că doar clauza acestui contract care stabilește modalitățile concrete de plată a sumelor datorate în rate periodice este abuzivă și că acest contract nu poate continua să existe fără clauza respectivă. Cu toate acestea, atunci când o clauză cuprinde o prevedere care poate fi separată de celelalte prevederi ale acestei clauze, ce poate face obiectul unei examinări individualizate a caracterului său abuziv, a cărei eliminare ar permite restabilirea unui echilibru real între părți fără a afecta substanța contractului în cauză, această dispoziție, citită în lumina acestor principii, nu presupune ca această clauză sau chiar acest contract să fie invalidate în ansamblul lor.

Cu privire la cheltuielile de judecată

- 97 Întrucât, în privința părților din acțiunea principală, procedura are caracterul unui incident survenit la instanța de trimitere, este de competența acesteia să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată. Cheltuielile efectuate pentru a prezenta observații Curții, altele decât cele ale părților menționate, nu pot face obiectul unei rambursări.

Pentru aceste motive, Curtea (Camera a patra) declară:

- 1) Articolul 3 alineatul (1) din Directiva 93/13/CEE a Consiliului din 5 aprilie 1993 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii**

trebuie interpretat în sensul că

în măsura în care examinarea caracterului eventual abuziv al unei clauze privind costurile, altele decât dobânzile, ale unui contract de împrumut încheiat între un profesionist și un consumator nu este exclusă în temeiul articolului 4 alineatul (2) din această directivă coroborat cu articolul 8 din aceasta, caracterul abuziv al unei asemenea clauze poate fi constatat în considerarea faptului că această clauză prevede plata de către consumator a unor cheltuieli sau a unui comision într-un quantum vădit disproportionat în raport cu serviciul furnizat în contraprestație.

- 2) Articolul 7 alineatul (1) din Directiva 93/13, citit în lumina principiului efectivității,**

trebuie interpretat în sensul că

se opune unei reglementări naționale, astfel cum este interpretată în jurisprudență, ce impune, pentru a se putea admite acțiunea în justiție a unui consumator având ca obiect constatarea inopozabilității unei clauze abuzive cuprinse într-un contract încheiat cu un profesionist, dovedirea unui interes de a exercita acțiunea, din moment ce se consideră că un asemenea interes lipsește atunci când acest

consumator dispune de o acțiune în restituirea plății nedatorate sau atunci când poate invoca această inopozabilitate în cadrul apărării sale împotriva unei acțiuni reconvenționale de executare intentate împotriva sa de acest profesionist în temeiul clauzei respective.

- 3) Articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13, citit în lumina principiilor efectivității, proporționalității și securității juridice,

trebuie interpretat în sensul că

nu se opune ca un contract de împrumut încheiat între un profesionist și un consumator să fie declarat nul în ipoteza în care se constată că doar clauza acestui contract care stabilește modalitățile concrete de plată a sumelor datorate în rate periodice este abuzivă și că acest contract nu poate continua să existe fără clauza respectivă. Cu toate acestea, atunci când o clauză cuprinde o prevedere care poate fi separată de celelalte prevederi ale acestei clauze, ce poate face obiectul unei examinări individualizate a caracterului său abuziv, a cărei eliminare ar permite restabilirea unui echilibru real între părți fără a afecta substanța contractului în cauză, această dispoziție, citită în lumina acestor principii, nu presupune ca această clauză sau chiar acest contract să fie invalidate în ansamblul lor.